DIGNITY

Блакитний птах

ШЛЯХ ПІСЛЯ ПОЛОНУ ТА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ СВОБОДИ

ДОСЛІДЖЕННЯ

2026 РІК

Дослідження підготовлено ГО «Блакитний птах» у співпраці з DIGNITY —
Данським інститутом із протидії катуванням, у межах проєкту «Від полону до відновлення:
розбудова системи та громад в Україні, що враховують травматичний досвід»
за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії.

Думки, висновки та погляди, викладені в цьому документі,
є відповідальністю його авторів і можуть не співпадати з офіційною позицією DIGNITY
та Міністерства закордонних справ Данії.

ЗМІСТ

Перелік скорочень 5

I. Вступ 6

II. Методологія 8

Організація, яка виконала дослідження 8

Структура та хід дослідження 8

Обмеження дослідження 8

III. Результати **9**

3.1 Учасники дослідження 9

3.2 Перші години та дні після звільнення 10

Зустріч після звільнення 10

Першочергові дії, здійснені в перші години 10

Інформування про подальші дії після звільнення 10

Надання допомоги та доступ до фахівців у перші дні 11

Незадоволені потреби 11

Сприйняття безпеки в перші дні після звільнення 11

Медичне документування отриманих ушкоджень 12

Ретравматизація під час заходів після звільнення 12

Підсумок перших днів 12

3.3 Доступ до підтримки в перші тижні після звільнення 14

Забезпечення базових потреб 14

Труднощі з доступом до базових потреб 14

Основні джерела підтримки 15

Психологічна підтримка 15
Взаємодія з державними установами 16
Задоволеність взаємодією з державними установами 16
Підсумок декількох перших тижнів 16
3.4 Доступ до прав та послуг упродовж перших місяців після звільнення 18
Отримані послуги 18
Доступність послуг 18
Найбільш корисні послуги 18
Послуги, яких бракувало 19
Державна фінансова допомога 19
Взаємодія з державними установами 19
Задоволеність взаємодією з державними установами 20
Узагальнений досвід декількох перших місяців 20
3.5 Довгострокові потреби та поточні виклики 20
Потреба в довгостроковій підтримці 20
3.6 Думки учасників щодо досвіду після звільнення 21
Найскладніший період 21
Що респонденти хотіли б змінити 21
3.7 Загальний підсумок результатів дослідження 22

Ключові рекомендації 23

Додаток А. Детальний розподіл даних за групами респондентів 24

Додаток Б. Дані, представлені за способом звільнення 34

Додаток С. Правове регулювання та доступ до державної підтримки після звільнення з полону або незаконного утримання 38

Перелік скорочень

АТО — Антитерористична операція

Європейська конвенція — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Європейський суд, ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

КК України — Кримінальний кодекс України

КПК України — Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС — Міністерство внутрішніх справ України

МКС — Міжнародний кримінальний суд

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ПАРЄ — Парламентська асамблея Ради Європи

РФ — Російська Федерація

СБУ — Служба безпеки України

УВКПЛ ООН — Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини

I. Вступ

Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації (далі – РФ) в Україну збройний конфлікт супроводжується численними випадками взяття у полон, свавільного затримання та насильницького зникнення українських військовослужбовців і цивільних осіб. Військовослужбовці потрапляють у полон через участь у бойових діях, тоді як багато цивільних осіб були позбавлені волі з різних причин, зокрема через проукраїнські погляди, досвід військової служби або служби у правоохоронних органах, громадську чи журналістську діяльність або тісні зв'язки з особами з територій, контрольованих Урядом України. За даними Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими станом на вересень 2026 року відбулося понад 70 обмінів полоненими, у результаті яких загалом 9 726 осіб повернулися з полону[1].

Наявні докази того, що як військовослужбовці[2], так і цивільні особи[3,4], які перебували в полоні, зазнавали катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Подібний досвід має довготривалі наслідки для фізичного та психічного здоров'я, правового статусу осіб, а також їхньої реінтеграції до цивільного чи військового життя. Важливо, щоб люди, звільнені з полону, мали доступ до послуг, які сприятимуть відновленню в різних сферах життя, із повагою до їхніх прав, свободи вибору та з урахуванням можливої емоційної вразливості.

Обов'язок держави забезпечити належні гарантії захисту, підтримки та поновлення прав таких осіб ґрунтується на положеннях національного законодавства України, зокрема Конституції України (статті 3, 21, 55)[5], Закону України «Про забезпечення

1 Офіційний сайт Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими https://koordshtab.gov.ua/.

2 Тимчасові заходи щодо українських військовополонених, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), 1 липня 2022 р: https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7375654-10081123; Звіт про можливі порушення та зловживання міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом у сфері прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з поводженням Російської Федерації з українськими військовополоненими / проф. Ерве Ассенсіо, проф. Вероніка Білкова, проф. Марк Кламберг. — ODIHR.GAL/43/25/Corr.1, 22 вересня 2025 р.: https://www.osce.org/files/f/documents/a/0/598042.pdf; Оглушлива тиша. Насильницькі зникнення, утримання інкомунікадо та катування українських полонених Росією, Amnesty International, 2025 р.: https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/eur-50.9046.2025-a-deafening-silence-5.pdf.

3 Насильницькі зникнення: національна практика v. міжнародні стандарти. Аналітичний звіт / А. Павлюк, Ю. Капалкіна, Н. Охотнікова, Л. Смачило. — Ukrainian Legal Advisory Group, Центр прав людини ZMINA, Медійна ініціатива за права людини, 2024 р.: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/07/znyknennya_eng_web.pdf.

4 Тотальна безкарність в зоні АТО: розслідування незаконних затримань та рабської праці. Звіт Української Гельсінської спілки з прав людини, 2016 р.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/2016-09-16__Brochure_Plen_ukr_210x297-1.pdf; В'язні війни. Міжнародна практика щодо звільнення полонених, заручників і політв'язнів: висновки для України. Звіт Euromaidan Press, Української Гельсінської спілки з прав людини та Медійної ініціативи за права людини, 2018 р.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Viazni-Viyny-mizhnarodna-praktyka.pdf, https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/last_Summary_report_POWS_en.pdf; Тематична доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ): Свавільні затримання, катування та жорстоке поводження в контексті збройного конфлікту на сході України (2014–2021 рр.): https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/UkraineArbDetTorture_EN.pdf; Правовий статус затриманих осіб в умовах збройного конфлікту. Ukrainian Legal Advisory Group, 2021 р.: https://ulag.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/ПРАВОВИЙ-СТАТУС-ЗАТРИМАНИХ-ОСІБ-В-УМОВАХ-ЗБРОЙНОГО-КОНФЛІКТУ-1.pdf; Тематична доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні (квітень 2014 р. — квітень 2020 р.): https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-08/Ukraine-admin-justice-conflict-related-cases-en_0.pdf; Ізоляція. Голоси з підвалу / В. Хекало, М. Андрушевська. Звіт, 2021 р.: https://www.gov.pl/web/ukraina-uk/izolacjaglosyzpiwnicyua; Насильницькі зникнення та свавільні затримання активних громадян в ході повномасштабної російської збройної агресії проти України (лютий 2022 р. — червень 2023 р.) / Н. Охотнікова, О. Гнатюк, Б. Петруньок; за ред. О. Синюк. — Центр прав людини ZMINA, 2023 р.: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/07/lost_people_eng_web_03.pdf; Оглушлива тиша. Насильницькі зникнення, утримання інкомунікадо та катування українських полонених Росією, Amnesty International, 2025 р., https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/eur-50.9046.2025-a-deafening-silence-5.pdf.

5 Конституція України, 1996 р.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII[6], Кримінального процесуального кодексу України[7], а також інших нормативно-правових актів, що регулюють питання захисту прав людини та реагування на кримінальні правопорушення. Однак на практиці забезпечення рівного доступу до необхідних послуг після звільнення з полону ускладнюється масштабом збройного конфлікту та обмеженістю наявних ресурсів. Це зумовлює потребу в скоординованому підході, орієнтованому на потреби постраждалих, з боку органів державної влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Метою цього дослідження було простежити шлях осіб після їхнього звільнення з російського полону, щоб краще зрозуміти, як на практиці функціонує система підтримки. Ми прагнули визначити типові шляхи, які проходять після звільнення цивільні особи, незаконно позбавлені волі, військовослужбовці, які повертаються до проходження служби, а також військовослужбовці, які після звільнення приймають рішення про демобілізацію. Ми припускали, що кожна із цих груп стикається із різними процедурами, бере участь у різних процесах ухвалення рішень, отримує різні форми підтримки та стикається з різними ризиками залишитися поза системою допомоги. Окремий аналіз шляхів кожної групи дає змогу чіткіше визначити, які елементи існуючої системи працюють ефективно, а які потребують цілеспрямованого вдосконалення.

Автори дослідження:

Віталій Хекало

Наталія Мельник

6 Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text.

7 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

II. Методологія

ОРГАНІЗАЦІЯ, ЯКА ВИКОНАЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження було проведене українською неурядовою організацією «Блакитний птах»[8], основною метою діяльності якої з 2015 року є надання правової, психологічної та медико-соціальної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Фахівці організації мають понад одинадцять років досвіду роботи зі звільненими військовополоненими, особами, які зазнали незаконного позбавлення волі, а також із членами їхніх сімей і родинами осіб, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом. DIGNITY – Данський інститут із протидії катуванням надав методологічну та експертну підтримку дослідженню, зокрема щодо інструментів збору даних, аналізу питань, пов'язаних із катуваннями, повторною травматизацією та травмо-орієнтованим підходом, а також дизайном.

СТРУКТУРА ТА ХІД ДОСЛІДЖЕННЯ

У рамках дослідження було проведено опитування звільнених із полону військовослужбовців, осіб, які зазнали свавільного затримання, а також постраждалих від насильницького зникнення в умовах збройного конфлікту. Крім того, було проведено аналіз нормативно-правових актів, що забезпечило належний контекст для інтерпретації результатів опитування. Такий підхід мав на меті оцінити, як чинні правові норми та інституційні механізми функціонують на практиці, а також дослідити, як звільнені з полону особи сприймали відповідні послуги.

Опитування було розроблено з метою вивчення досвіду звільнених осіб у перші дні, тижні, місяці після звільнення, а також у довгостроковій перспективі. Учасників просили визначити перешкоди, з якими вони стикалися під час отримання медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги, окреслити їхні очікування щодо системи правосуддя, а також надати рекомендації щодо вдосконалення державної політики, процедур і практик. Учасники були відібрані за принципом доступності (зручна вибірка) серед осіб, які на момент проведення опитування або раніше отримували послуги в НУО «Блакитний птах». Опитування проводилися усно підготовленими працівниками, які фіксували відповіді в електронній формі. Усі учасники надали інформовану згоду.

ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основне обмеження дослідження пов'язане з вибіркою, яка є відносно невеликою та сформована за принципом доступності. Також у вибірці було надто мало жінок, щоб порівнювати відповіді за статтю. Таким чином, отримані результати не можна вважати репрезентативними для всієї популяції осіб, звільнених із полону.

8 НУО «Блакитний птах», офіційний сайт організації: http://hostage.org.ua.

III. Результати

3.1 УЧАСНИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Участь в опитуванні взяли 55 дорослих осіб (47 чоловіків та 8 жінок); розподіл за віковими групами наведено на Рисунку 1. Серед учасників було 25 військовослужбовців (16 військовослужбовців, які продовжували проходити військову службу, та 9 військовослужбовців, демобілізованих після перебування в полоні. При цьому із 25 військовослужбовців двоє були звільнені поза межами офіційних обмінів), 15 цивільних осіб, звільнених у результаті обміну, та 15 цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну.

Рисунок 1. Вікові групи учасників, N=55

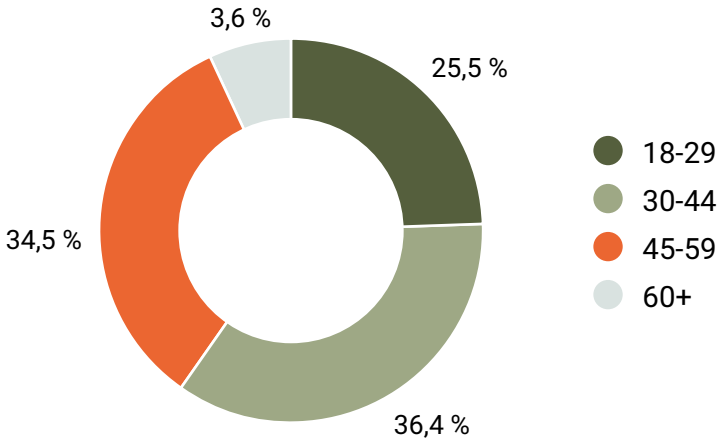

Тривалість перебування в полоні становила від одного дня до семи років (див. Рисунок 2). Більшість учасників (n = 37) було звільнено у 2022–2025 роках, тоді як решта учасників вибірки були звільнені до вторгнення РФ в Україну. Більшість учасників (n = 27) після звільнення проживали в Києві та Київській області, однак у дослідженні були представлені учасники з усіх регіонів України.

Рисунок 2. Тривалість перебування в полоні (кількість місяців/років), N=55

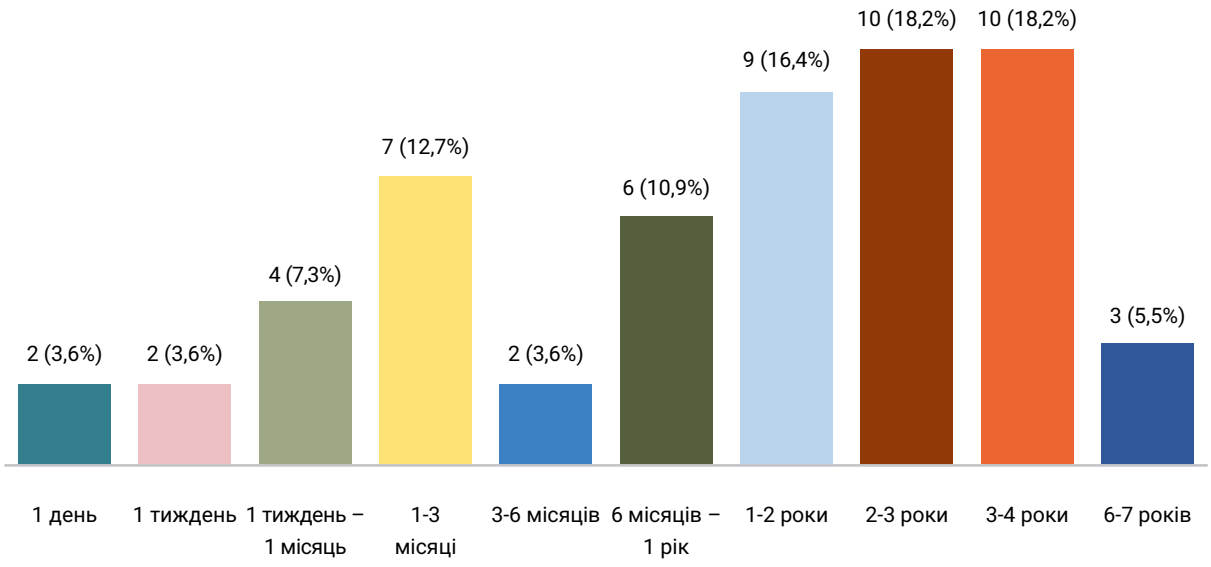

3.2 ПЕРШІ ГОДИНИ ТА ДНІ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

У цьому розділі представлено результати опитування щодо початкового етапу після звільнення, у якому основну увагу приділено зустрічі звільнених осіб, наданні невідкладної допомоги, доступі до інформації та відчутті безпеки в перші години й дні після повернення з полону або незаконного утримання. Результати подано окремо для таких груп респондентів: військовослужбовці (n = 25), цивільні особи, звільнені в межах обміну (n = 15), цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну (n = 15). Із 25 військовослужбовців двоє були звільнені поза межами офіційних обмінів. Для порівняння в Додатку Б наведено розподіл даних за способом звільнення (дані всіх учасників, яких було звільнено в межах обміну, порівнюються із даними тих, кого було звільнено поза ним).

Зустріч після звільнення

Учасників просили зазначити, хто зустрічав їх у момент звільнення. Більшість військовослужбовців зустрічали представники державних органів (23 із 25, 93 %). Усі цивільні учасники, звільнені в результаті обміну, та 8 (53 %) цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну, повідомили, що їх найчастіше зустрічали представники державних установ.

Медичні працівники також були присутні під час зустрічі більшості військовослужбовців (80 %) та цивільних осіб, звільнених у межах обміну (73 %). Однак це не стосується цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну, котрих частіше зустрічали члени родини. Троє учасників зазначили, що після звільнення їх ніхто не зустрічав. Вичерпну інформацію щодо зустрічі наведено в Таблиці А1 Додатка А.

Першочергові дії, здійснені в перші години

Учасників запитали, які дії було здійснено в перші години після їхнього звільнення. Більшість учасників (92 %), які на момент звільнення були військовослужбовцями, повідомили, що їм було надано гуманітарну допомогу (зокрема, воду, їжу, одяг, засоби гігієни), вони зв'язалися з родиною (80 %) та пройшли медичний огляд або перевірку стану здоров'я (80 %).

Цивільні особи, звільнені в межах обміну, також повідомили про надання гуманітарної допомоги (67 %), можливість зв'язатися з родиною (67 %) та проходження медичного огляду чи перевірки стану здоров'я (53 %). На відміну від них, найнижчі показники отримання будь-якої допомоги були зафіксовані серед цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну: 5 з 15 респондентів повідомили, що в перші години після звільнення не отримали жодної допомоги. Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А2 Додатка А.

Інформування про подальші дії після звільнення

Таблиця 1 містить відповіді респондентів на запитання, чи отримали вони інформацію про подальші дії після звільнення. Усі цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, а також 11 із 15 цивільних осіб, звільнених у межах обміну, повідомили, що не отримували жодної інформації про подальші дії для отримання допомоги безпосередньо після звільнення. Військовослужбовці дещо частіше повідомляли про повне або часткове інформування. Водночас жодна з досліджуваних груп не продемонструвала високого рівня поінформованості щодо подальших дій після звільнення.

Таблиця 1. Чи було вам надано інформацію щодо подальших дій після звільнення?

Відповідь	Військово-службовці (n=25)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Так, надано повністю	6 (24 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**7 (13 %)**
Так, надано частково	1 (44 %)	3 (20 %)	0 (0 %)	**14 (25 %)**
Ні, не було надано	7 (28 %)	11 (73 %)	15 (100 %)	**33 (60 %)**
Важко пригадати	1 (4 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**

Надання допомоги та доступ до фахівців у перші дні

Військовослужбовці та цивільні особи, звільнені в результаті обміну, повідомляли про вищий рівень допомоги, отриманої в перші дні після звільнення, порівняно з цивільними особами, звільненими поза процедурою обміну. Наприклад, серед військовослужбовців 88 % отримали медичну допомогу, 80 % — гуманітарну допомогу, а 88 % — тимчасове житло. Аналогічно, більшість цивільних осіб, звільнених у результаті обміну, також повідомили про отримання медичної допомоги (87 %), гуманітарної допомоги (93 %) та житла (67 %). Натомість майже половина (7 із 15) цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну, повідомили, що не отримували жодної допомоги в перші дні.

Лікар був тим фахівцем, до якого найчастіше зверталися військовослужбовці (96 %) та цивільні особи, звільнені в результаті обміну (93 %), тоді як лише 47 % цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну, зверталися до лікаря в перші кілька днів після звільнення. Контакти з фахівцями у сфері психічного здоров'я були менш поширеними: про отримання професійної психологічної допомоги в перші кілька днів повідомили 60 % військовослужбовців, 40 % цивільних осіб, звільнених у результаті обміну, та 20 % цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну. Вичерпну інформацію про допомогу, отриману в перші дні після звільнення, наведено в Таблицях А3 та А4 Додатка А.

Незадоволені потреби

Учасників попросили визначити свої незадоволені потреби та прогалини в наданні послуг у перші кілька днів після звільнення. Однією з найчастіше згадуваних проблем серед обох груп цивільних осіб (звільнені поза процедурою обміну — 67 %, 10 із 15, звільнені в межах обміну — 80 %, 12 із 15) була недостатність інформації щодо їхніх прав і подальших кроків. Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, також повідомляли про відсутність медичної допомоги (60 %, 9 із 15) та безпечного місця для проживання (47 %, 7 із 15). Респонденти-військовослужбовці повідомляли про меншу кількість незадоволених потреб на момент звільнення: 28 % зазначили, що їм нічого не бракувало. Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А5 Додатка А.

Сприйняття безпеки в перші дні після звільнення

Респондентам було запропоновано оцінити своє відчуття безпеки протягом перших днів після звільнення за шкалою від 1 («зовсім не почувався(-лася) в безпеці») до 4 («почувався(-лася) повністю в безпеці») (див. Таблицю 2). Середні оцінки були подібними в усіх групах і коливалися від 3,0 до 3,3. Відмінності між групами були незначними порівняно з варіативністю відповідей усередині кожної групи.

Таблиця 2. Наскільки безпечно ви почувалися одразу після звільнення? (4 = дуже безпечно, 1 = дуже небезпечно)

Група	Середній показник безпеки (шкала від 1 до 4)	Станд. відхил.
Військовослужбовці (n=25)	3,11	1,06
Цивільні особи, звільнені в межах обміну (n=15)	3,07	1,10
Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну (n=15)	3,27	1,10

Медичне документування отриманих ушкоджень

Хоча більшість військовослужбовців і цивільних осіб, звільнених у результаті обміну, на момент звільнення мали доступ до певної форми медичної допомоги, більшості респондентів не було запропоновано пройти медичне обстеження з метою документування ушкоджень, отриманих під час перебування в полоні (див. Таблицю 3).

Таблиця 3. Чи було вам запропоновано пройти медичне обстеження для офіційного документування отриманих ушкоджень?

Відповідь	Військово-службовці (n=25)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Так, одразу після звільнення	9 (36 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	**11 (20 %)**
Так, але пізніше	10 (40 %)	1 (7 %)	2 (13 %)	**13 (24 %)**
Ні, це не було запропоновано	5 (20 %)	12 (80 %)	13 (87 %)	**30 (55 %)**
Важко пригадати	1 (4 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**

Ретравматизація під час заходів після звільнення

Повідомлення про ретравматизацію під час проходження процедур після звільнення відрізнялися між групами респондентів. Понад половина учасників (56 %), які на момент звільнення були військовослужбовцями, та 44 % цивільних осіб, звільнених у результаті обміну, повідомили, що пережили ретравматизацію. Серед цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну, випадки повторної травматизації були менш поширеними, однак важливо зазначити, що багато з них не отримували жодних послуг на момент звільнення. Додаткову інформацію наведено в Таблиці А6 Додатка А.

Підсумок перших днів

Таблиця 4 описує узагальнений досвід учасників безпосередньо після звільнення та протягом перших кількох днів. Загалом дані свідчать про прогалини в організації зустрічі цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну. Ці особи системно повідомляли про найнижчий рівень доступу до послуг підтримки. Важливо відзначити значну кількість учасників, які вважали, що не отримали належної інформації про подальші дії. Крім того, занепокоєння викликає відносно високий відсоток військовослужбовців і цивільних осіб, які повідомили, що процедури спричинили повторну травматизацію, як і відносно низький рівень проведення медичних обстежень для документування тілесних ушкоджень, особливо серед цивільних осіб.

Таблиця 4. Узагальнений досвід кількох перших днів після звільнення за повідомленнями респондентів

Група	Хто зустрічав вас у момент прибуття		Перші дії після звільнення		Інформація про подальші дії		Допомога в перші дні		Контакт із фахівцями		Медичний огляд для документування ушкоджень	
Військово-службовці (n=25)	Державні органи Медичні працівники Організ. громад. сусп. Служби безпеки Ніхто	**92 %** **80 %** **36 %** **16 %** **8 %**	Харчув. / гігієна Контакт з родин. Медичний огляд Інструктування	**92 %** **80 %** **80 %** **48 %**	Частково Ні Так, уся	**44 %** **28 %** **24 %**	Харчув. / гігієна Медична допомога Житло Контакт з родиною	**96 %** **88 %** **88 %** **76 %**	Лікар Правоохоронці Психолог Орган. громад. сусп. Юрист	**96 %** **68 %** **60 %** **40 %** **24 %**	Так, пізніше Так, одразу Не запропонований	**40 %** **36 %** **20 %**
Цивільні в межах обміну (n=15)	Державні органи Медичні працівники Організ. громад. сусп.	**100 %** **73 %** **53 %**	Харчув. / гігієна Контакт з родин. Медичний огляд Опитування	**67 %** **67 %** **53 %** **27 %**	Ні Частково Так, уся	**73 %** **20 %** **7 %**	Харчув. / гігієна Медична допомога Контакт з родиною Житло	**93 %** **87 %** **80 %** **67 %**	Лікар Правоохоронці Орган. громад. сусп. Юрист	**93 %** **93 %** **87 %** **40 %**	Не запропонований Так, одразу Так, пізніше	**80 %** **13 %** **7 %**
Цивільні поза обміном (n=15)	Родина Державні органи Організ. громад. сусп. Медичні працівники	**60 %** **53 %** **27 %** **13 %**	Без допомоги Харчув. / гігієна Контакт з родин. Опитування	**33 %** **33 %** **27 %** **27 %**	Ні	**100 %**	Без допомоги Харчув. / гігієна Медична допомога Контакт з родиною	**47 %** **47 %** **33 %** **27 %**	Правоохоронці. Орган. громад. сусп. Лікар Ніхто	**53 %** **47 %** **47 %** **27 %**	Не запропонований Так, пізніше	**87 %** **13 %**

3.3 ДОСТУП ДО ПІДТРИМКИ В ПЕРШІ ТИЖНІ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

У цьому розділі представлено результати дослідження того, як упродовж перших тижнів після звільнення забезпечувалися базові потреби, психологічна підтримка та взаємодія із державними установами. Дані щодо учасників, які на момент звільнення були військовослужбовцями, наведено окремо для тих, хто вирішив продовжити військову службу, та тих, хто вирішив демобілізуватися. У запитаннях, де респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, відсотки відображають частку учасників кожної групи, які обрали відповідний варіант, тому їхня сума може перевищувати 100 %. Для порівняння в Додатку Б також наведено розподіл результатів залежно від способу звільнення.

Забезпечення базових потреб

Військовослужбовці, які продовжили військову службу, найчастіше покладалися на військові структури (94 %) для забезпечення базових потреб; так само робили 56 % військовослужбовців, які згодом демобілізувалися. Цивільні особи, звільнені в межах обміну, найчастіше отримували допомогу від державних органів (93 %) та організацій громадянського суспільства або волонтерських організацій (73 %). Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, переважно покладалися на підтримку родини або друзів (53 %) та організацій громадянського суспільства (40 %). Лише у 2 із 15 випадків були задіяні державні органи. Повідомлення про відсутність допомоги або самостійне забезпечення власних потреб надходили тільки від цивільних осіб. Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А7 Додатка А.

Труднощі з доступом до базових потреб

Інформацію про труднощі з доступом до харчування, житла та медичної допомоги, про які повідомили респонденти, наведено в Таблиці 5. Загалом учасники обох груп військовослужбовців повідомляли про дещо меншу кількість труднощів із доступом до базових потреб порівняно з цивільними особами.

Таблиця 5. Чи виникали у вас труднощі з доступом до харчування, житла та медичної допомоги?

Оцінка рівня труднощів	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
1 – труднощів не було	5 (56 %)	9 (56 %)	4 (27 %)	6 (40 %)	**24 (44 %)**
2 – незначні труднощі	2 (22 %)	2 (13 %)	6 (40 %)	3 (20 %)	**13 (24 %)**
3 – певні труднощі	1 (11 %)	3 (19 %)	2 (13 %)	1 (7 %)	**7 (13 %)**
4 – значні труднощі	1 (11 %)	2 (13 %)	3 (20 %)	5 (33 %)	**11 (20 %)**
Середнє значення (Станд. відх.)	1,78 (1,09)	1,88 (1,15)	2,27 (1,10)	2,33 (1,35)	**2,09 (1,17)**

Основні джерела підтримки

На запитання про те, хто найбільше допоміг у задоволенні їхніх потреб після звільнення, представники обох груп військовослужбовців найчастіше називали військові структури (демобілізовані — 56 %, 5 із 9; військовослужбовці, які продовжили службу, — 56 %, 9 із 16). Цивільні особи, звільнені в межах обміну, найчастіше зазначали державні органи (67 %, 10 із 15) та організації громадянського суспільства (60 %, 9 із 15). Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, найчастіше покладалися на допомогу родини або друзів (60 %, 9 із 15). Самостійне вирішення власних проблем («я впорався(-лася) самостійно») зазначалося з подібною частотою в усіх групах (приблизно кожним п'ятим респондентом). Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А8 Додатка А.

Психологічна підтримка

Джерела психологічної підтримки або підтримки психічного здоров'я в перші кілька тижнів також відрізнялися залежно від групи респондентів (Таблиця 6). Для військовослужбовців, які після звільнення продовжили службу, психологічна підтримка найчастіше організовувалася через військові структури (81 %, 13 із 16). Для обох груп цивільних осіб основним джерелом психологічної допомоги були організації громадянського суспільства або волонтерські організації (серед звільнених у межах обміну — 40 %, 6 із 15, серед звільнених поза процедурою обміну — 67 %, 10 із 15). Найбільша частка респондентів, які повідомили, що психологічна підтримка взагалі не була організована, спостерігалася серед цивільних осіб (серед звільнених поза процедурою обміну — 47 %, 7 із 15, серед звільнених у межах обміну — 33 %, 5 із 15).

Таблиця 6. Яким чином було організовано психологічну підтримку / підтримку психічного здоров'я?

Джерело психологічної підтримки	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Державні органи / установи	1 (11 %)	2 (13 %)	2 (13 %)	2 (13 %)	**7 (13 %)**
Військові структури	3 (33 %)	13 (81 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**16 (29 %)**
Організації громадянського суспільства / громада / волонтери	1 (11 %)	3 (19 %)	10 (67 %)	6 (40 %)	**20 (36 %)**
Родина / близькі друзі / родичі	4 (44 %)	6 (38 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	**12 (22 %)**
Приватні фахівці (психолог)	0 (0 %)	1 (6 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Психологічну підтримку не було організовано	1 (11 %)	1 (6 %)	5 (33 %)	7 (47 %)	14 (25 %)

Примітка. *Респонденти могли обрати кілька варіантів відповіді, тому сума відсотків у стовпцях може перевищувати 100 %.*

Взаємодія з державними установами

Протягом перших тижнів після звільнення усі групи респондентів найчастіше взаємодіяли зі Службою безпеки України (СБУ) та Національною поліцією України. Із СБУ контактувала більшість респондентів у всіх досліджуваних групах (від 67 % до 88 %). Із Національною поліцією найчастіше взаємодіяли обидві групи цивільних осіб (по 80 % респондентів, 12 із 15). Для військовослужбовців важливу роль також відігравало Національне інформаційне бюро: про взаємодію з ним повідомили 67 % демобілізованих військовослужбовців та 94 % військовослужбовців, які після звільнення продовжили службу. Серед цивільних осіб контакти з цією установою були значно менш поширеними. Повідомлення про повну відсутність взаємодії з будь-якими державними установами надходили переважно від цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну (20 %, 3 із 15). Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А9 Додатка А.

Задоволеність взаємодією з державними установами

Середній рівень задоволеності взаємодією з державними установами був вищим серед обох груп військовослужбовців (демобілізовані — 3,38 бала, військовослужбовці, які продовжили службу, — 3,19 бала) порівняно з обома групами цивільних осіб (звільнені в межах обміну — 2,67 бала, звільнені поза процедурою обміну — 2,25 бала). Оцінювання здійснювалося за чотирибальною шкалою (див. Таблицю 7).

Таблиця 7. Як ви оцінюєте свій досвід взаємодії з державними установами? (4 – повністю задоволений(-а), 1 – повністю не задоволений(-а))

Група	Середній рівень задоволеності (шкала від 1 до 4)	Стандартне відхилення	Кількість валідних відповідей
Демобілізовані військові (n=9)	3,38	1,06	8
Військові, які продовжили службу (n=16)	3,19	0,98	16
Цивільні в межах обміну (n=15)	2,67	1,11	15
Цивільні поза обміном (n=15)	2,25	1,06	12

Примітка. *Наведено середні значення по групах та стандартні відхилення, розраховані за шкалою від 1 до 4 (4 — «повністю задоволений(-а)»), а також кількість валідних відповідей (n) у кожній групі. Під час обчислення середніх значень не враховувалися відповіді респондентів, які зазначили, що не взаємодіяли з державними установами, або обрали варіант «важко сказати». Через невелику чисельність підгруп середні значення слід інтерпретувати разом зі стандартними відхиленнями.*

Підсумок декількох перших тижнів

Як видно з Таблиці 8, упродовж перших тижнів після звільнення організація підтримки суттєво відрізнялася залежно від категорії респондентів. Забезпечення потреб військовослужбовців (як тих, хто продовжив службу, так і тих, хто в подальшому прийняв рішення демобілізуватися) переважно здійснювали військові структури, тоді як цивільні особи частіше покладалися на державні органи (у разі звільнення в межах обміну) або на підтримку родини та організацій громадянського суспільства (у разі звільнення поза процедурою обміну). Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, найчастіше повідомляли про труднощі із забезпеченням базових потреб і найнижче оцінювали взаємодію з державними установами. Натомість обидві групи військовослужбовців повідомляли про найменшу кількість труднощів та найвищий рівень задоволеності. Повідомлення про те, що психологічну підтримку після звільнення взагалі не було організовано, переважно надходили від представників обох груп цивільних осіб.

Таблиця 8. Огляд підтримки протягом декількох перших тижнів

Група	Як було забезпечено харчування, житло та медичну допомогу		Труднощі з доступом до базових потреб		Хто найбільше допомагав у задоволенні потреб		Як було організовано психологічну підтримку		Державні органи, з якими взаємодіяли	
Демобілізовані військові (n=9)	Військові структури	**56 %**	Труднощів не було	**56 %**	Військові структури	**56 %**	Родина / друзі	**44 %**	СБУ	**67 %**
	Організ. громад. сусп.	**56 %**	Незначні труднощі	**22 %**	Організ. громад. сусп.	**44 %**	Військові структури	**33 %**	Нац. інформ. бюро	**67 %**
	Родина / друзі	**44 %**	Певні труднощі	**11 %**	Родина / друзі	**22 %**	Державні органи	**11 %**	Нац. поліція	**44 %**
	Державні органи	**33 %**	Значні труднощі	**11 %**	Державні органи	**22 %**	Без підтримки	**11 %**	Контррозвідка	**44 %**
Військові, які продовжили службу (n=16)	Військові структури	**94 %**	Труднощів не було	**56 %**	Військові структури	**56 %**	Військові структури	**81 %**	Нац. інформ. бюро	**94 %**
	Родина / друзі	**63 %**	Певні труднощі	**19 %**	Родина / друзі	**38 %**	Родина / друзі	**38 %**	СБУ	**88 %**
	Організ. громад. сусп.	**56 %**	Незначні труднощі	**13 %**	Організ. громад. сусп.	**31 %**	Організ. громад. сусп.	**19 %**	Нац. поліція	**44 %**
	Державні органи	**6 %**	Значні труднощі	**13 %**	Державні органи	**25 %**	Державні органи	**13 %**	Контррозвідка	**31 %**
Цивільні в межах обміну (n=15)	Державні органи	**93 %**	Незначні труднощі	**40 %**	Державні органи	**67 %**	Організ. громад. сусп.	**67 %**	СБУ	**87 %**
	Організ. громад. сусп.	**73 %**	Труднощів не було	**27 %**	Організ. громад. сусп.	**60 %**	Без підтримки	**33 %**	Нац. поліція	**80 %**
	Родина / друзі	**40 %**	Значні труднощі	**20 %**	Родина / друзі	**40 %**	Державні органи	**13%**	Мін. ветеранів/ соц. зах.	**60 %**
	Власними силами	**7 %**	Певні труднощі	**13 %**	Власними силами	**20 %**	Приватний психолог	**7 %**	Нац. інформ. бюро	**27 %**
Цивільні поза обміном (n=15)	Родина / друзі	**53 %**	Труднощів не було	**40 %**	Родина / друзі	**60 %**	Без підтримка	**47 %**	Нац. поліція	**80 %**
	Організ. громад. сусп.	**40 %**	Значні труднощі	**33 %**	Організ. громад. сусп.	**40 %**	Організ. громад. сусп.	**40 %**	СБУ	**53 %**
	Власними силами	**20 %**	Незначні труднощі	**20 %**	Власними силами	**20 %**	Родина / друзі	**13 %**	Жодної взаємодії	**20 %**
	Державні органи	**13 %**	Певні труднощі	**7 %**	Державні органи	**13 %**	Державні органи	**13 %**	Нац. інформ. бюро	**13 %**

3.4 ДОСТУП ДО ПРАВ ТА ПОСЛУГ УПРОДОВЖ ПЕРШИХ МІСЯЦІВ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

У цьому розділі представлено результати щодо доступу до медичних, юридичних, фінансових і психологічних послуг упродовж перших місяців після звільнення, а також висвітлено труднощі, з якими стикалися респонденти під час отримання цих послуг, і рівень їхньої задоволеності взаємодією з державними установами.

Отримані послуги

Найпоширенішими видами підтримки, які отримували респонденти в усіх чотирьох групах, були медичні та юридичні послуги. Фінансову допомогу частіше отримували цивільні особи, звільнені в межах обміну (87 %, 13 із 15), ніж цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну (27 %, 4 із 15). Повідомлення про те, що після звільнення респонденти не отримали жодних послуг, надходили виключно від цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну (3 із 15). Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А11 Додатка А.

Доступність послуг

Більшість респондентів змогли отримати необхідні послуги, хоча зазвичай це супроводжувалося певними труднощами (див. Таблицю 9). Найчастіше про відсутність труднощів повідомляли цивільні особи, звільнені в межах обміну (53 %, 8 із 15). Водночас серед цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну, найпоширенішою була відповідь про те, що доступ до необхідних послуг був дуже складним (4 із 13). Найбільш поширеними перешкодами для отримання послуг у всіх групах були нестача інформації та бюрократичні труднощі.

Таблиця 9. Чи змогли ви без труднощів отримати необхідні послуги?

Відповідь	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=15)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=13)	Усього (n=52)
Так, без жодних труднощів	2 (22 %)	3 (20 %)	8 (53 %)	5 (38 %)	**18 (35 %)**
Так, але з певними труднощами	6 (67 %)	10 (67 %)	7 (47 %)	4 (31 %)	**27 (52 %)**
Ні, це було дуже складно	1 (11 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	4 (31 %)	**7 (13 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відповідний відсоток у межах кожної групи.*

Найбільш корисні послуги

У всіх досліджуваних групах медичні послуги були визначені як найбільш корисний вид підтримки. Фінансову допомогу найвище оцінили обидві групи цивільних осіб (серед звільнених у межах обміну — 80 %, 12 із 15; серед звільнених поза процедурою обміну — 60 %, 9 із 15). Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А12 Додатка А.

Послуги, яких бракувало

Найчастіше респонденти зазначали, що їм бракувало фінансової та правової допомоги, особливо це стосувалося обох груп цивільних осіб. Також у всіх групах досить часто згадувалася недостатність медичної допомоги. Відповіді про те, що всі необхідні послуги були надані в повному обсязі, найчастіше надходили від військовослужбовців та цивільних осіб, звільнених у межах процедури обміну. Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А13 Додатка А.

Державна фінансова допомога

Більшість респондентів, які зверталися по державну фінансову допомогу, повідомили, що отримали її (Таблиця 10). Усі цивільні особи, звільнені в межах процедури обміну, які брали участь в опитуванні, зазначили, що успішно отримали відповідну допомогу (15 із 15). Повідомлення про те, що процедура оформлення допомоги була надто складною для подання заяви, надходили виключно від цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну (3 із 15).

Таблиця 10. Чи зверталися ви за отриманням державної фінансової допомоги?

Відповідь	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Так, успішно отримав(-ла)	6 (67 %)	11 (69 %)	15 (100 %)	9 (60 %)	**41 (75 %)**
Так, звернувся (-лася), але ще не отримав(-ла)	2 (22 %)	3 (19 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	**7 (13 %)**
Так, звернувся(-лася), але отримав(-ла) відмову	0 (0 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**2 (4 %)**
Ні, не знав(-ла) про таку можливість	1 (11 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Ні, процедура була надто складною	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (20 %)	**3 (5 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відповідний відсоток у межах кожної групи. Запитання передбачало вибір лише однієї відповіді. Через невелику чисельність підгруп (n = 9–16) результати слід інтерпретувати з урахуванням цього обмеження.*

Взаємодія з державними установами

Протягом перших місяців після звільнення Служба безпеки України (СБУ) та Національна поліція залишалися державними установами, з якими респонденти в усіх групах взаємодіяли найчастіше. Для обох груп цивільних осіб важливу роль також відігравало Міністерство соціальної політики, тоді як серед військовослужбовців одним із ключових органів було Міністерство у справах ветеранів. Водночас жоден із цивільних респондентів, звільнених поза процедурою обміну, не повідомив про взаємодію з Міністерством у справах ветеранів. Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А14 Додатка А.

Задоволеність взаємодією з державними установами

Середній рівень задоволеності взаємодією з державними установами був вищим серед обох груп військовослужбовців, ніж серед цивільних осіб. Найнижчий рівень задоволеності було зафіксовано серед цивільних осіб, звільнених поза процедурою обміну (середній показник становив 2,07 бала за чотирибальною шкалою). Вичерпну інформацію наведено в Таблиці А15 Додатка А.

Узагальнений досвід декількох перших місяців

Упродовж перших місяців після звільнення найбільш поширеними видами підтримки для всіх груп залишалися медичні та юридичні послуги. Водночас між групами спостерігалися суттєві відмінності щодо отримання фінансової допомоги та доступності послуг. Цивільні особи, звільнені в межах процедури обміну, найчастіше отримували державну фінансову допомогу та повідомляли про можливість отримати необхідні послуги без значних труднощів. Натомість цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, найчастіше повідомляли про значні труднощі з доступом до послуг і найчастіше зазначали, що їм бракувало фінансової та правової допомоги. Рівень задоволеності діяльністю державних установ залишався найнижчим саме серед цивільних осіб.

3.5 ДОВГОСТРОКОВІ ПОТРЕБИ ТА ПОТОЧНІ ВИКЛИКИ

У цьому розділі представлено результати дослідження довгострокових потреб та проблем, з якими респонденти продовжували стикатися після завершення початкового періоду адаптації після звільнення.

Потреба в довгостроковій підтримці

Як видно з Таблиці 11, більшість респондентів повідомили, що потребували або й надалі потребують довгострокової підтримки.

Таблиця 11. Чи потребували ви або чи потребуєте зараз довгострокової підтримки

Відповідь	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Так	9 (100 %)	15 (94 %)	8 (53 %)	13 (87 %)	**45 (82 %)**
Ні	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	1 (7 %)	**3 (5 %)**
Важко сказати	0 (0 %)	1 (6 %)	5 (33 %)	1 (7 %)	**7 (13 %)**

Медична допомога, соціальна або фінансова підтримка були найчастіше згадуваними довгостроковими потребами, причому рівень потреби був високим у всіх групах. Необхідність отримання соціальних виплат або фінансової підтримки найчастіше зазначали цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну (93 %, 14 із 15) (див. Таблицю А16 Додатка А). Найпоширенішою довготривалою проблемою в усіх групах була проблема зі здоров'ям. Для обох груп цивільних осіб більш характерними були також проблеми з житлом та недостатній рівень соціального забезпечення (див. Таблицю А17 Додатка А).

Найчастіше серед незадоволених довгострокових потреб респонденти називали медичну, психологічну, правову та фінансову підтримку. Найбільше таких відповідей надходило від представників обох груп цивільних осіб. Повідомлення про те, що всі необхідні види допомоги були доступні, переважно надходили від військовослужбовців (див. Таблицю А18 Додатка А).

3.6 ДУМКИ УЧАСНИКІВ ЩОДО ДОСВІДУ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

Найскладніший період

У всіх досліджуваних групах перші місяці після звільнення найчастіше визначалися як найважчий етап адаптації. Другим за складністю респонденти називали подальший період тривалістю один рік і більше (Таблиця 12). Лише незначна кількість учасників дослідження вважала найскладнішими саме перші години або перші дні після звільнення.

Таблиця 12. Озираючись назад, який період після звільнення ви назвали б найскладнішим?

Період	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=13)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=14)	Усього (n=51)
Перші години після повернення	1 (11 %)	2 (15 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**3 (6 %)**
Перші дні	1 (11 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**3 (6 %)**
Перші тижні	0 (0 %)	2 (15 %)	2 (13 %)	4 (29 %)	**8 (16 %)**
Перші місяці	4 (44 %)	5 (38 %)	7 (47 %)	5 (36 %)	**21 (41 %)**
Подальший період (рік і більше)	3 (33 %)	3 (23 %)	6 (40 %)	4 (29 %)	**16 (31 %)**

Що респонденти хотіли б змінити

Відповіді на запитання про те, що учасники хотіли б змінити, значно відрізнялися залежно від особи. Загалом найчастіше учасники зазначали, що хотіли б мати кращу взаємодію з державними органами (25 % усієї вибірки), особливо цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну (40 %, 6 із 15). Результати наведено в Таблиці 13.

Таблиця 13. Якби ви могли змінити щось у цьому процесі, що саме це було б?

Що варто змінити	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Краще організувати взаємодію з державним установами	2 (22 %)	3 (19 %)	3 (20 %)	6 (40 %)	**14 (25 %)**
Надавати більше інформації та чіткі інструкції	1 (11 %)	6 (38 %)	2 (13 %)	1 (7 %)	**10 (18 %)**
Допомагати з працевлаштуванням, житлом та освітою	1 (11 %)	1 (6 %)	4 (27 %)	2 (13 %)	**8 (15 %)**
Надавати швидший доступ до компенсацій і соціальних виплат	0 (0 %)	1 (6 %)	3 (20 %)	4 (27 %)	**8 (15 %)**
Покращити медичну допомогу	0 (0 %)	2 (12 %)	2 (13 %)	1 (7 %)	**5 (9 %)**
Покращити психологічну підтримку	2 (22 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**3 (5 %)**
Важко відповісти	1 (11 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**3 (5 %)**
Усе перелічене	1 (11 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Забезпечити комплексну правову допомогу	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**
Інше (стоматологічна допомога, житло, надання статусу учасника бойових дій)	1 (11 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**

3.7 ЗАГАЛЬНИЙ ПІДСУМОК РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отримані результати слід інтерпретувати з урахуванням обмежень дослідження. Вибірка була невеликою та нерепрезентативною і охоплювала 55 респондентів, причому окремі підгрупи складали лише дев'ять осіб. Тому наведені результати відображають досвід учасників цього дослідження і не можуть бути екстрапольовані на всю сукупність осіб, звільнених із полону. Крім того, респонденти істотно відрізнялися за тривалістю перебування в полоні та часом звільнення, що також могло впливати на їхні відповіді.

Попри ці обмеження, результати дослідження дають певне уявлення про досвід військовослужбовців і цивільних осіб, звільнених із полону. Між групами військовослужбовців та цивільних осіб спостерігалися певні відмінності в організації прийому та наданні послуг.

Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну, систематично повідомляли про отримання найменшого обсягу допомоги на етапі зустрічі, у перші дні, перші тижні та в наступні місяці після звільнення. Загалом цивільні особи були менш задоволені своєю взаємодією з державними установами, ніж військовослужбовці, причому ця різниця зберігалася від перших тижнів до наступних місяців.

Водночас між групами були й певні спільні риси. Хоча учасники, які на момент звільнення були військовослужбовцями, дещо частіше повідомляли, що отримали необхідну інформацію про подальші кроки, респонденти зазначали, що після звільнення отримали дуже мало інформації або не отримали її взагалі, а недостатня поінформованість залишалася однією з найбільше згадуваних незадоволених потреб через кілька місяців після повернення. Водночас важливо враховувати, що безпосередньо після звільнення люди можуть перебувати у стані сильного стресу або шоку, що істотно ускладнює сприйняття та запам'ятовування інформації.

У всіх групах також повідомлялося про випадки ретравматизації під час проходження процедур після звільнення. Найчастіше це було пов'язано з проведенням інтерв'ю та опитувань, що свідчить про те, що процедури, покликані забезпечити документування та надання допомоги, самі можуть ставати джерелом додаткової шкоди.

Нарешті, респонденти в усіх групах найчастіше називали найскладнішими перші місяці після звільнення, а також подальший період тривалістю один рік і більше. Це свідчить про те, що наслідки перебування в полоні не обмежуються початковим періодом після звільнення, і потребують системної та скоординованої підтримки в медичній, психологічній, правовій та фінансовій сферах.

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Вдосконалити та розширити національну систему підтримки та реабілітації осіб, які пережили полон, свавільне затримання чи насильницьке зникнення. Така підтримка має забезпечувати доступність медичної допомоги й реабілітації, психологічної реабілітації, соціально-економічної та юридичної підтримки постраждалих в усіх регіонах України, незалежно від обставин чи способу звільнення особи. У разі необхідності вона має бути довготривалою.

2. Покращити надання інформації про наявні права, передбачені законодавством гарантії та механізми доступу до допомоги на різних етапах після звільнення особи. Постраждалим особам слід надавати чіткі та практичні рекомендації, зокрема покрокову інформацію (дорожню карту) щодо доступу до відповідних послуг. Надана інформація має бути зрозумілою для осіб, які не мають юридичної освіти.

3. Спростити процедуру встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України; переглянути та адаптувати повноваження Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України до викликів, з якими стикаються особи, звільнені з місць несвободи на окупованих РФ територіях України або території РФ у зв'язку зі збройним конфліктом.

4. Правоохоронним органам та іншим державним установам, організаціям громадянського суспільства та благодійним організаціям слід вживати заходів для запобігання повторної травматизації звільнених з полону військовослужбовців та осіб, які зазнали насильницького зникнення чи свавільного затримання.

Додаток А
Детальний розподіл даних за групами респондентів

Таблиця А1. Хто зустрічав респондентів під час прибуття

Хто зустрічав вас під час прибуття?	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Представники державних органів	7 (78 %)	16 (100 %)	15 (100 %)	8 (53 %)	**46 (84 %)**
Медичні працівники	6 (67 %)	14 (88 %)	11 (73 %)	2 (13 %)	**33 (60 %)**
Організації громадянського суспільства / волонтери / НУО	2 (22 %)	7 (44 %)	8 (53 %)	4 (27 %)	**21 (38 %)**
Члени сім'ї	0 (0 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	9 (60 %)	**10 (18 %)**
Представники служб безпеки (СБУ / ГУР / контррозвідка)	0 (0 %)	4 (25 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**5 (9 %)**
Представники ЗМІ	1 (11 %)	3 (19 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**5 (9 %)**
Військові структури	0 (0 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**2 (4 %)**
Поліція	0 (0 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**
Цивільні особи	0 (0 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**
Ніхто не зустрічав	2 (22 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**3 (5 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А2. Перші дії після звільнення

Перші дії після звільнення	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Отримання інструкцій від представників державних органів	5 (56 %)	7 (44 %)	3 (20 %)	0 (0 %)	**15 (27 %)**
Дзвінок або контакт із родиною	6 (67 %)	14 (88 %)	10 (67 %)	4 (27 %)	**34 (62 %)**
Забезпечення водою, харчуванням, одягом та засобами гігієни	7 (78 %)	16 (100 %)	10 (67 %)	5 (33 %)	**38 (69 %)**
Медичний огляд / перевірка стану здоров'я	6 (67 %)	14 (88 %)	8 (53 %)	4 (27 %)	**32 (58 %)**
Опитування / перевірка документів	2 (22 %)	2 (13 %)	4 (27 %)	4 (27 %)	**12 (22 %)**
Не отримав(-ла) жодної допомоги	1 (11 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	5 (33 %)	**6 (11 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А3. Допомога, отримана протягом перших днів

Вид допомоги в перші дні	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медичний огляд / лікування	7 (78 %)	15 (94 %)	13 (87 %)	5 (33 %)	**40 (73 %)**
Психологічна підтримка	3 (33 %)	10 (63 %)	6 (40 %)	3 (20 %)	**22 (40 %)**
Харчування, вода, одяг, гігієна	8 (89 %)	16 (100 %)	14 (93 %)	7 (47 %)	**45 (82 %)**
Тимчасове житло / розміщення	7 (78 %)	15 (94 %)	10 (67 %)	3 (20 %)	**35 (64 %)**
Контакт або зустріч із родиною	6 (67 %)	13 (81 %)	12 (80 %)	4 (27 %)	**35 (64 %)**
Правова консультація / допомога	3 (33 %)	4 (25 %)	4 (27 %)	1 (7 %)	**12 (22 %)**
Інформація про права та подальші дії	5 (56 %)	9 (56 %)	4 (27 %)	1 (7 %)	**19 (35 %)**
Не отримав(-ла) жодної допомоги	1 (11 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	7 (47 %)	**9 (16 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А4. Фахівці, до яких зверталися в перші дні

Фахівці, до яких зверталися в перші дні	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Лікар	8 (89 %)	16 (100 %)	14 (93 %)	7 (47 %)	**45 (82 %)**
Психолог / психотерапевт	5 (56 %)	10 (63 %)	6 (40 %)	3 (20 %)	**24 (44 %)**
Юрист / правозахисник	6 (67 %)	4 (25 %)	6 (40 %)	4 (27 %)	**20 (36 %)**
Соціальний працівник	1 (11 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	**3 (5 %)**
Представники правоохоронних органів / прокуратури	4 (44 %)	13 (81 %)	14 (93 %)	8 (53 %)	**39 (71 %)**
Представники військового командування (Міністерство оборони, командування)	4 (44 %)	7 (44 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**11 (20 %)**
Організації громадянського суспільства / волонтерські організації	4 (44 %)	10 (63 %)	13 (87 %)	7 (47 %)	**34 (62 %)**
Представники контррозвідки	0 (0 %)	3 (19 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**3 (5 %)**
Не звертався(-лася) до жодного фахівця	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	4 (27 %)	**4 (7 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А5. Якої важливої допомоги бракувало в перші дні

Якої важливої допомоги бракувало в перші дні	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медична допомога	2 (22 %)	4 (25 %)	7 (47 %)	9 (60 %)	**22 (40 %)**
Психологічна підтримка	3 (33 %)	5 (31 %)	4 (27 %)	4 (27 %)	**16 (29 %)**
Правова допомога або консультація	0 (0 %)	5 (31 %)	6 (40 %)	6 (40 %)	**17 (31 %)**
Інформація про подальші дії та права	1 (11 %)	5 (31 %)	12 (80 %)	10 (67 %)	**28 (51 %)**
Харчування, вода, одяг та засоби гігієни	0 (0 %)	0 (0 %)	4 (27 %)	5 (33 %)	**9 (16 %)**
Безпечне місце для проживання	0 (0 %)	1 (6 %)	3 (20 %)	7 (47 %)	**11 (20 %)**
Можливість одразу зв'язатися з родиною	1 (11 %)	2 (13 %)	2 (13 %)	1 (7 %)	**6 (11 %)**
Нічого не бракувало	3 (33 %)	4 (25 %)	2 (13 %)	2 (13 %)	**11 (20 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А6. Процедури, які респонденти вважали такими, що викликають ретравматизацію

Процедури, які викликали ретравматизацію	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Ні, таких процедур не було	3 (33 %)	5 (31 %)	4 (27 %)	9 (60 %)	**21 (38 %)**
Медичний огляд	1 (11 %)	5 (31 %)	4 (27 %)	3 (20 %)	**13 (24 %)**
Інтерв'ювання / допити	3 (33 %)	6 (38 %)	10 (67 %)	5 (33 %)	**24 (44 %)**
Адміністративні процедури	0 (0 %)	3 (19 %)	7 (47 %)	3 (20 %)	**13 (24 %)**
Робота з психологами	1 (11 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Важко пригадати	1 (11 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**4 (7 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А7. Як забезпечувалися базові потреби в перші тижні

Як забезпечувалися базові потреби	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Державні органи / установи	3 (33 %)	1 (6 %)	14 (93 %)	2 (13 %)	**20 (36 %)**
Військові структури	5 (56 %)	15 (94 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**21 (38 %)**
Організації громадянського суспільства / громада / волонтери	5 (56 %)	9 (56 %)	11 (73 %)	6 (40 %)	**31 (56 %)**
Родина / друзі	4 (44 %)	10 (63 %)	6 (40 %)	8 (53 %)	**28 (51 %)**
Власними силами	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	3 (20 %)	**4 (7 %)**
Допомога не надавалася	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	2 (13 %)	**3 (5 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А8. Хто найбільше допомагав у задоволенні потреб у перші тижні

Хто найбільше допомагав задовільнити потреби	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Родина / друзі	2 (22 %)	6 (38 %)	6 (40 %)	9 (60 %)	**23 (42 %)**
Державні органи	2 (22 %)	4 (25 %)	10 (67 %)	2 (13 %)	**18 (33 %)**
Військові структури	5 (56 %)	9 (56 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**15 (27 %)**
Організації громадянського суспільства / громада / НУО / волонтери	4 (44 %)	5 (31 %)	9 (60 %)	6 (40 %)	**24 (44 %)**
Міжнародні організації	0 (0 %)	1 (6 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Власними силами	1 (11 %)	3 (19 %)	3 (20 %)	3 (20 %)	**10 (18 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А9. Державні установи, з якими респонденти взаємодіяли в перші тижні

Державні установи, з якими респонденти взаємодіяли	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Служба безпеки України (СБУ)	6 (67 %)	14 (88 %)	13 (87 %)	8 (53 %)	**41 (75 %)**
Національна поліція України	4 (44 %)	7 (44 %)	12 (80 %)	12 (80 %)	**35 (64 %)**
Національне інформаційне бюро	6 (67 %)	15 (94 %)	4 (27 %)	2 (13 %)	**27 (49 %)**
Міністерство у справах ветеранів / органи соціального захисту	0 (0 %)	2 (13 %)	9 (60 %)	1 (7 %)	**12 (22 %)**
Контррозвідка	4 (44 %)	5 (31 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**9 (16 %)**
Офіс Генерального прокурора	2 (22 %)	1 (6 %)	3 (20 %)	2 (13 %)	**8 (15 %)**
Міністерство оборони України	0 (0 %)	5 (31 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**6 (11 %)**
Головне управління розвідки (ГУР)	0 (0 %)	1 (6 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Міністерство з питань тимчасово окупованих територій	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**
Не взаємодіяв(-ла) з державними установами	1 (11 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (20 %)	**4 (7 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А10. Середній рівень задоволеності взаємодією з державними установами

Група	Сер. рівень задоволеності (шкала від 1 до 4)	Стандартне відхилення	Кількість валідних відповідей
Демобілізовані військовослужбовці	3,38	1,06	8
Військовослужбовці, які продовжили службу	3,19	0,98	16
Цивільні особи, звільнені в межах обміну	2,67	1,11	15
Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну	2,25	1,06	12

Примітка. *Наведено середні значення та стандартні відхилення за чотирибальною шкалою (4 — «повністю задоволений(-а)»), із зазначенням кількості валідних відповідей (n) у кожній групі. До розрахунку не включалися респонденти, які не взаємодіяли з державними установами або обрали відповідь «важко сказати».*

Таблиця А11. Послуги, отримані в перші місяці

Отримані послуги (перші місяці)	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медичні послуги	7 (78 %)	13 (81 %)	14 (93 %)	9 (60 %)	**43 (78 %)**
Психологічна допомога	6 (67 %)	9 (56 %)	6 (40 %)	7 (47 %)	**28 (51 %)**
Правова допомога	8 (89 %)	15 (94 %)	12 (80 %)	8 (53 %)	**43 (78 %)**
Фінансова допомога	7 (78 %)	9 (56 %)	13 (87 %)	4 (27 %)	**33 (60 %)**
Документування (медико-правове / судово-медичне)	3 (33 %)	3 (19 %)	5 (33 %)	0 (0 %)	**11 (20 %)**
Соціальні послуги / соціалізація	2 (22 %)	4 (25 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**6 (11 %)**
Жодних послуг не було запропоновано	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (20 %)	**3 (5 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А12. Послуги, які були найбільш корисними протягом перших місяців

Найбільш корисні послуги (перші місяці)	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медичні послуги	9 (100 %)	12 (75 %)	11 (73 %)	12 (80 %)	44 (80 %)
Психологічна підтримка	3 (33 %)	7 (44 %)	5 (33 %)	6 (40 %)	**21 (38 %)**
Правова допомога	4 (44 %)	5 (31 %)	7 (47 %)	4 (27 %)	**20 (36 %)**
Фінансова допомога	2 (22 %)	2 (13 %)	12 (80 %)	9 (60 %)	**25 (45 %)**
Документування / відновлення документів	1 (11 %)	4 (25 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**5 (9 %)**
Соціальні послуги	1 (11 %)	5 (31 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	**6 (11 %)**
Жодних послуг не було запропоновано	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**1 (2 %)**

***Примітка**. У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Через невелику чисельність підгруп (n = 9–16) наведені результати мають орієнтовний характер.

Таблиця А13. Послуги, яких бракувало протягом перших місяців

Послуги, яких бракувало (перші місяці)	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медична допомога	2 (22 %)	8 (50 %)	7 (47 %)	7 (47 %)	**24 (44 %)**
Психологічна підтримка	2 (22 %)	3 (19 %)	4 (27 %)	5 (33 %)	**14 (25 %)**
Правова допомога	2 (22 %)	5 (31 %)	8 (53 %)	9 (60 %)	**24 (44 %)**
Фінансова допомога	4 (44 %)	4 (25 %)	9 (60 %)	10 (67 %)	**27 (49 %)**
Документування	1 (11 %)	3 (19 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	**6 (11 %)**
Усе необхідне було забезпечено (нічого не бракувало)	2 (22 %)	3 (19 %)	4 (27 %)	0 (0 %)	**9 (16 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Через невелику чисельність підгруп (n = 9–16) наведені результати мають орієнтовний характер.

Таблиця А14. Державні установи, з якими респонденти взаємодіяли протягом перших місяців

Державні установи, з якими респонденти взаємодіяли (перші місяці)	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Міністерство соціальної політики України	2 (22 %)	2 (13 %)	9 (60 %)	8 (53 %)	**21 (38 %)**
Міністерство у справах ветеранів України	2 (22 %)	8 (50 %)	5 (33 %)	0 (0 %)	**15 (27 %)**
Служба безпеки України (СБУ)	3 (33 %)	6 (38 %)	10 (67 %)	11 (73 %)	**30 (55 %)**
Національна поліція України	2 (22 %)	4 (25 %)	9 (60 %)	8 (53 %)	**23 (42 %)**
Міністерство оборони України	2 (22 %)	3 (19 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	**7 (13 %)**
Офіс Генерального прокурора	5 (56 %)	4 (25 %)	3 (20 %)	4 (27 %)	**16 (29 %)**
Контррозвідка	1 (11 %)	1 (6 %)	1 (7 %)	0 (0 %)	**3 (5 %)**
Не взаємодіяв(-ла) з державними установами	1 (11 %)	1 (6 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	**4 (7 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А15. Середній рівень задоволеності взаємодією з державними установами

Група	Сер. рівень задоволеності (шкала від 1 до 4)	Стандартне відхилення	Кількість валідних відповідей
Демобілізовані військовослужбовці	2,78	1,30	9
Військовослужбовці, які продовжили службу	3,19	0,75	16
Цивільні особи, звільнені в межах обміну	2,27	0,80	15
Цивільні особи, звільнені поза процедурою обміну	2,07	0,80	15

Примітка. *Наведено середні значення та стандартні відхилення за чотирибальною шкалою (4 — «повністю задоволений(-а)»), із зазначенням кількості валідних відповідей (n) у кожній групі.*

Таблиця А16. Необхідна довгострокова підтримка

Необхідна довгострокова підтримка	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медична допомога	7 (78 %)	12 (75 %)	9 (60 %)	9 (60 %)	**37 (67 %)**
Психологічна / психосоціальна підтримка	4 (44 %)	9 (56 %)	7 (47 %)	11 (73 %)	**31 (56 %)**
Правова допомога	4 (44 %)	10 (63 %)	8 (53 %)	9 (60 %)	**31 (56 %)**
Сприяння працевлаштуванню	3 (33 %)	2 (13 %)	4 (27 %)	7 (47 %)	**16 (29 %)**
Підтримка у здобутті освіти / професійній перепідготовці	1 (11 %)	5 (31 %)	4 (27 %)	4 (27 %)	**14 (25 %)**
Соціальні виплати / фінансова підтримка	4 (44 %)	9 (56 %)	9 (60 %)	14 (93 %)	**36 (65 %)**
Тимчасове житло	2 (22 %)	4 (25 %)	8 (53 %)	3 (20 %)	**17 (31 %)**
Не потребував(-ла) додаткової підтримки	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Ще зарано оцінювати (<1 року)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (20 %)	1 (7 %)	**4 (7 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А17. Актуальні на сьогодні проблеми

Актуальні на сьогодні проблеми	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Проблеми зі здоров'ям	7 (78 %)	15 (94 %)	10 (67 %)	10 (67 %)	**42 (76 %)**
Психологічні наслідки / психологічна травма	5 (56 %)	6 (38 %)	4 (27 %)	6 (40 %)	**21 (38 %)**
Відсутність роботи / недостатній дохід	1 (11 %)	2 (13 %)	2 (13 %)	2 (13 %)	**7 (13 %)**
Житлові труднощі	2 (22 %)	3 (19 %)	6 (40 %)	8 (53 %)	**19 (35 %)**
Відсутність або недостатній рівень соціальних виплат	1 (11 %)	1 (6 %)	3 (20 %)	7 (47 %)	**12 (22 %)**
Правові проблеми	3 (33 %)	8 (50 %)	6 (40 %)	4 (27 %)	**21 (38 %)**
Проблеми у сім'ї або громаді	1 (11 %)	6 (38 %)	2 (13 %)	1 (7 %)	**10 (18 %)**
Жодних проблем	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**1 (2 %)**
Ще зарано оцінювати (<1 року)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (20 %)	1 (7 %)	**4 (7 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця А18. Довгострокова підтримка, якої досі бракує

Довгострокова підтримка, якої досі бракує	Демобіл. військові (n=9)	Військові, які продовж. службу (n=16)	Цивільні в межах обміну (n=15)	Цивільні поза обміном (n=15)	Усього (n=55)
Медична допомога / лікування	4 (44 %)	5 (31 %)	10 (67 %)	10 (67 %)	**29 (53 %)**
Психологічна підтримка	1 (11 %)	5 (31 %)	6 (40 %)	11 (73 %)	**23 (42 %)**
Правова допомога	3 (33 %)	5 (31 %)	11 (73 %)	10 (67 %)	**29 (53 %)**
Фінансова підтримка / компенсації	3 (33 %)	4 (25 %)	7 (47 %)	10 (67 %)	**24 (44 %)**
Сприяння працевлаштуванню	2 (22 %)	1 (6 %)	5 (33 %)	2 (13 %)	**10 (18 %)**
Підтримка у здобутті освіти / професійній перепідготовці	0 (0 %)	2 (13 %)	5 (33 %)	0 (0 %)	**7 (13 %)**
Соціальні послуги на рівні громади	1 (11 %)	5 (31 %)	7 (47 %)	7 (47 %)	**20 (36 %)**
Усе необхідне доступне (нічого не бракує)	1 (11 %)	3 (19 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	**5 (9 %)**
Ще зарано оцінювати (<1 року)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (7 %)	1 (7 %)	**2 (4 %)**

Примітка. *У клітинках наведено кількість респондентів та відсоток у межах групи. Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Додаток Б
Дані, представлені за способом звільнення

Для довідки в наведених нижче таблицях відтворено порівняння респондентів залежно від способу звільнення (через офіційні обміни або поза процедурами офіційного обміну). Слід зазначити, що цей розподіл не є незалежним від групового аналізу, наведеного в Додатку А. Група осіб, звільнених поза процедурами офіційного обміну, включає 15 цивільних осіб і 2 військовослужбовців, звільнених поза обмінами.

Таблиця Б1. Хто зустрічав респондентів під час прибуття, залежно від способу звільнення

Хто зустрічав вас під час прибуття?	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
Представники державних органів	38 (100 %)	8 (47 %)	**46 (84 %)**
Медичні працівники	29 (76 %)	3 (18 %)	**32 (58 %)**
Представники НУО / волонтери	16 (42 %)	—	**—**
Родина	—	9 (53 %)	**—**
Ніхто не зустрічав	—	2 (12 %)	**3 (5 %)**

Примітка. *Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця Б2. Надання інформації про подальші дії, залежно від способу звільнення

Чи була вам надана інформація про подальші дії?	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
Так, у повному обсязі	7 (18 %)	0 (0 %)	**7 (13 %)**
Так, частково	14 (37 %)	0 (0 %)	**14 (25 %)**
Ні, інформацію не було надано	17 (45 %)	16 (94 %)	**33 (60 %)**
Важко пригадати	0 (0 %)	1 (6 %)	**1 (2 %)**

Примітка. *Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця Б3. Сприйняття безпеки в перші дні, залежно від способу звільнення

Рівень безпеки	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
4 – повністю безпечно	18 (47 %)	9 (53 %)	**27 (49 %)**
3 – скоріше безпечно	11 (29 %)	3 (18 %)	**14 (25 %)**
2 – скоріше небезпечно	4 (11 %)	3 (18 %)	**7 (13 %)**
1 – зовсім небезпечно	5 (13 %)	2 (12 %)	**7 (13 %)**
Середній бал	2,9	2,9	**2,9**

Примітка. *Оцінювання здійснювалося за чотирибальною шкалою, де 4 означає «повністю безпечно».*

Таблиця Б4. Чи пропонувався медичний огляд, залежно від способу звільнення

Чи був вам запропонований медичний огляд?	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
Так, одразу після звільнення	11 (29 %)	0 (0 %)	**11 (20 %)**
Так, але пізніше	10 (26 %)	3 (18 %)	**13 (24 %)**
Ні, медичний огляд не пропонувався	16 (42 %)	14 (82 %)	**30 (55 %)**
Важко пригадати	1 (3 %)	0 (0 %)	**1 (2 %)**

Примітка. *Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця Б5. Як були забезпечені базові потреби, залежно від способу звільнення

Як були забезпечені базові потреби	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
НУО / волонтери	23 (61 %)	7 (41 %)	—
Військові структури	20 (53 %)	1 (6 %)	—
Родина / друзі	19 (50 %)	9 (53 %)	—
Державні установи	17 (45 %)	3 (18 %)	—
Забезпечення базових потреб не було організовано	1 (3 %)	2 (12 %)	—

Примітка. *Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця Б6. Як було організовано психологічну підтримку, залежно від способу звільнення

Як було організовано психологічну підтримку	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
Військові структури	15 (39 %)	0 (0 %)	**15 (27 %)**
НУО / волонтери	13 (34 %)	7 (41 %)	**20 (36 %)**
Державні установи	5 (13 %)	2 (12 %)	**7 (13 %)**
Родина / близькі друзі	8 (21 %)	2 (12 %)	**10 (18 %)**
Приватні фахівці	2 (5 %)	0 (0 %)	**2 (4 %)**
Психологічну підтримку не було організовано	7 (18 %)	7 (41 %)	**14 (25 %)**

Примітка. *Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Таблиця Б7. Задоволеність взаємодією з державними установами, залежно від способу звільнення

Рівень задоволеності	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
4 – повністю задоволений(-а)	16 (42 %)	1 (6 %)	**17 (31 %)**
3 – скоріше задоволений(-а)	13 (34 %)	6 (35 %)	**19 (35 %)**
2 – скоріше незадоволений(-а)	3 (8 %)	2 (12 %)	**5 (9 %)**
1 – повністю незадоволений(-а)	6 (16 %)	4 (24 %)	**10 (18 %)**
Не взаємодіяв(-ла) з державними установами	0 (0 %)	4 (24 %)	**4 (7 %)**
Середній бал (без урахування тих, хто не взаємодіяв)	2,9	2,1	**2,7**

Примітка. *Оцінювання здійснювалося за чотирибальною шкалою, де 4 означає «повністю задоволений(-а)». Середній показник розраховано без урахування респондентів, які не взаємодіяли з державними установами.*

Таблиця Б8. Перешкоди в доступі до послуг протягом перших місяців після звільнення, залежно від способу звільнення

Перешкоди в доступі до послуг	Через офіційні обміни (n=38)	Поза офіційними обмінами (n=17)	Усього (n=55)
Недостатня поінформованість	19 (50 %)	11 (65 %)	30 (54 %)
Бюрократичні перешкоди	12 (32 %)	4 (24 %)	16 (29 %)
Відсутність необхідних послуг у регіоні проживання	8 (21 %)	7 (41 %)	15 (27 %)
Відмови з боку державних установ	2 (5 %)	4 (24 %)	6 (11 %)

Примітка. *Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відсотків може перевищувати 100 %.*

Додаток С
Правове регулювання та доступ до державної підтримки після звільнення з полону або незаконного утримання

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОЛОНУ АБО НЕЗАКОННОГО УТРИМАННЯ

Доступ до державної підтримки для звільнених цивільних осіб і військовополонених ґрунтується на Законі України № 2010-IX «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», а також Постанові Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2025 року № 1775 «Про порядок проведення першочергових заходів з підтримки цивільних осіб, постраждалих у зв'язку з позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України».

Слід зазначити, що Закон поширюється як на військовослужбовців, так і на цивільних осіб. Водночас щодо цивільних осіб встановлення факту позбавлення особистої свободи було пов'язане, зокрема, з необхідністю підтвердити, що їх було позбавлено свободи на тимчасово окупованих територіях або на території Російської Федерації у зв'язку з проукраїнською позицією, громадською, професійною, політичною чи правозахисною діяльністю або з метою тиску на Україну, інші держави, організації чи фізичних осіб. На практиці така модель залишала поза належним захистом частину цивільних осіб, які зазнали свавільного затримання або насильницького зникнення, але не могли достатньо чітко підтвердити зв'язок їхнього затримання саме з визначеними законом підставами. Постанова № 1775 частково усуває цю прогалину, запроваджуючи механізм першочергової підтримки для цивільних осіб ще до завершення процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи.

Основні види державної підтримки, передбачені для цих категорій осіб, та особливості доступу до них наведено в таблиці нижче.

ВИДИ ПІДТРИМКИ	ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ	ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ
Основна проблема доступу до підтримки	Доступ до повного комплексу спеціальних гарантій і надалі залежить від встановлення факту позбавлення особистої свободи; особливі труднощі можуть виникати для осіб, які повернулися самостійно або поза офіційними процедурами. Водночас Постанова №1775 дозволяє отримати першочергову підтримку ще до завершення цієї процедури.	Особи, звільнені в межах офіційних процедур, як правило, одразу потрапляють до системи державного супроводу; встановлення факту за Законом №2010-IX необхідне для окремих спеціальних гарантій.
Першочергова підтримка після звільнення/ повернення	Передбачена Порядком №1775, у тому числі для осіб, які повернулися самостійно	Надається в межах організованого державного супроводу після звільнення з полону
Разова грошова допомога	50 000 грн за Порядком №1775; після встановлення факту 100 000 грн згідно із Законом №2010-IX[9]	100 000 грн після встановлення факту за Законом №2010-IX
Щорічна державна грошова допомога	100 000 грн після встановлення факту згідно із Законом №2010-IX	100 000 грн після встановлення факту згідно із Законом №2010-IX
Медична допомога	Так	Так, у тому числі в межах військово-медичної системи
Психологічна допомога	Так	Так
Реабілітація	Так	Так
Відновлення документів	Так	Так
Житлова підтримка	Тимчасове житло може надаватися за потреби; практична доступність обмежена	Окрема спеціальна гарантія після звільнення з полону не виділена; можливий доступ до загальних житлових механізмів відповідно до статусу
Відстрочка/звільнення від служби	Відстрочка від мобілізації після встановлення факту	**Право на звільнення з військової служби після встановлення факту**

9 50 000 грн та 100 000 грн є різними механізмами допомоги; порядок їх виплати залежить від того, чи була вже отримана допомога за Законом №2010-IX.

Як видно з наведеної таблиці, законодавство України передбачає широкий спектр гарантій для осіб, звільнених з полону або незаконного утримання. Водночас доступ до державної підтримки для цивільних осіб і військовослужбовців суттєво відрізняється. Якщо звільнені військовослужбовці зазвичай потрапляють до системи підтримки в межах офіційних процедур звільнення та подальшого державного супроводу, то цивільні особи, особливо ті, які повернулися самостійно або поза офіційними механізмами, нерідко стикаються з додатковими труднощами у встановленні факту позбавлення особистої свободи та, відповідно, доступі до повного комплексу спеціальних гарантій, передбачених Законом № 2010-IX. Водночас першочергова підтримка за Постановою № 1775 може надаватися цивільним особам ще до завершення цієї процедури.

Крім того, для звільнених з полону військовослужбовців передбачені спеціальні механізми медичної, фінансової та постізоляційної підтримки, а у випадках звільнення з військової служби — також механізми підтримки ветеранів. Це робить загальну систему їх супроводу більш структурованою, комплексною та довготривалою порівняно з тією, що доступна цивільним особам.

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ

Прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 1775 стало важливим кроком у запровадженні механізму першочергової допомоги для цивільних осіб ще до завершення процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи. Водночас ефективність цього механізму значною мірою залежатиме від його практичної реалізації, належної координації між державними органами та своєчасного виявлення осіб, які потребують допомоги.

Наразі особливі труднощі виникають щодо цивільних осіб, звільнених поза офіційними процедурами обміну або переговорними процесами. Інформація про таких осіб часто відсутня в державних обліках, що ускладнює доступ до передбачених законом гарантій. У таких випадках ключове значення має робота міжвідомчої комісії, яка розглядає питання встановлення факту позбавлення особистої свободи, а також ефективна взаємодія між соціальними, медичними та правоохоронними органами.

Особи, звільнені поза офіційними процедурами, нерідко не отримують своєчасного медичного огляду, психологічної допомоги, реабілітації або соціального супроводу. Зокрема, стоматологічна допомога, яка часто є необхідною після катувань та неналежних умов утримання, залишається фактично недоступною. Відсутній і сталий механізм довгострокового моніторингу фізичного та психічного здоров'я після звільнення. Крім того, бракує кейс-менеджерів або інших супровідних фахівців, які могли б допомогти людині пройти складний шлях взаємодії з медичними установами, соціальними службами, правоохоронними органами та органами влади без ризику повторної травматизації.

Однією з найбільш гострих проблем залишається забезпечення житлом. Значна частина звільнених осіб походить із тимчасово окупованих територій та після повернення не має можливості повернутися додому, а також достатніх ресурсів для самостійного забезпечення житлом. Хоча законодавство передбачає право на тимчасове проживання та інші форми підтримки, в Україні досі відсутня достатньо розвинена система соціального житла для цієї категорії осіб.

Окремої уваги потребує питання відстрочки від мобілізації для цивільних осіб та звільнення з військової служби для військовослужбовців. Реалізація цих гарантій безпосередньо пов'язана зі встановленням факту позбавлення особистої свободи. Враховуючи поширеність катувань, тяжких психологічних наслідків та необхідність тривалого лікування і реабілітації, такі гарантії є важливим елементом захисту прав звільнених осіб.

Не менш важливим є забезпечення людиноцентричного та травмоорієнтованого підходу під час надання допомоги. Представники державних органів, медичних установ, правоохоронних органів, громадських і міжнародних організацій повинні враховувати фізичний та психологічний стан людини, яка пережила полон або незаконне утримання. Надання підтримки має ґрунтуватися на принципах поваги до людської гідності, інформованої згоди, конфіденційності, професійної компетентності та недопущення повторної травматизації.

Таким чином, ефективна реалізація передбачених законодавством гарантій потребує не лише формальної наявності механізмів підтримки, а й належної координації між відповідальними органами, своєчасного виявлення потреб звільнених осіб, забезпечення довготривалого супроводу та людиноцентричного підходу до надання допомоги.

DIGNITY

Дослідження підготовлено ГО Блакитний птах» у співпраці з DIGNITY —
Данським інститутом із протидії катуванням, у межах проєкту «Від полону до відновлення:
розбудова системи та громад в Україні, що враховують травматичний досвід»
за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії

Думки, висновки та погляди, викладені в цьому документі,
є відповідальністю його авторів і можуть не співпадати з офіційною позицією DIGNITY
та Міністерства закордонних справ Данії.

DIGNITY

